

PROF. DR. AHMET GÜNGÖR'LE RÖPORTAJ[1]

Sayın GÜNGÖR, eğitim ve akademi hayatınızdan kısaca bahsedebilir misiniz?

1967 Çorum, Alaca doğumluyum. İlk orta lise tahsilimi Çorum'un Sungurlu ilçesinde tamamladım. Gazi Eğitim Fakültesi Arapça Öğretmenliği Bölümünden 1990 yılında mezun oldum. 1991 yılında askerliğimi kısa dönem olarak yaptım.

Ankara Üniversitesi TÖMER'de göreve başladım (1992). Bu esnada Türk dünyasından (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Sovyetler Birliği Muhtar Cumhuriyetlerinden) gelen öğrencilere Samsun ve Gaziantep'te Türkçe dersleri verdim. Daha sonra Almatı'da sonraki süreçte Manas Üniversitesinde 1998 yılından 2009 yılına kadar görev yaptım. Orada Türkçe koordinatörlüğünün yanı sıra yaklaşık altı yıl Yabancı diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümünde lehçelerarası (Kırgızca-Türkçe, Türkçe-Kırgızca) çeviri dersleri verdim.

Türkiye'ye döndükten sonra 2009 yılı Sinop Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Türk dili ve Edebiyatı Bölümünün kurucu öğretim üyesi olarak görevlendirildim. 2012 yılında Sinop Üniversitesinden ayrılarak Giresun Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümünde çalışmaya başladım. Burada üniversitenin TÖMER merkezinin müdürlüğünü yaptım. Yabancılara Türkçe Öğretimiyle ilgili Türk dili ve Edebiyatı Bölümü ve Türkçe Öğretmenliği bölümünden mezun olan öğrencilerimize 150 saatlik kurs düzenledim. Şu an yaklaşık on Türkçe okutmanıya GRÜ TÖMER'de dersler devam etmektedir.

Üç yıl Uluslararası Ahmet Yesevi Türk- Kazak Üniversitesi Kentav Hazırlık Fakültesi Dekanı olarak görev yaptım (2016-2019). Çalıştığımız süre içinde Kazakistan Uluslararası Bilişim Akademi Kurulu nca tarafımıza akademik (2017)

, Çimkent'teki

Bölgesel Sosyal Girişimcilik Üniversitesi

Regional Social - Innovational University

tarafından da profesörlük unvanı verildi. Yine

Kırgızistan'ın İ. Arabayev Kırgız Devlet Pedagoji Üniversitesi Senatosu nun 71 no'lu protokol kararıyla Profesörlük unvanına layık görüldüm (2018).

Kazak şair ve yazarları hakkında 1992 yılından beri çalışmalarımız oldu Ankara üniversitesi TÖMER'de. Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi çıkardık ve bu dergilerin içerisinde birinci sayımız Manas özel sayısı oldu. İkinci özel sayısı Abay'dı. Kazak edebiyatı ile ilgili ilk çalışmaları yaptığımızı düşünüyorum. Şüph

esiz Yavuz Akpınar ve Turan Yazgan hocanın bu alanda çok büyük emekleri var. "Türk Dünyası" dergisi ve

"Kardeş edebiyatlar" bu alanda büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bütün bunlar içerisinde Kazak edebiyatı ile ilgili daha sonra Jambıl Jabaev ve Muhtar Avezov özel sayılarını yayımladık.

Bunları Mahdumkulu, Alişir Navai ve Bahtiyar Vahapzade özel sayıları takip etti. Bu sayıların yayımlanmasında AÜ TÖMER başkanı Mehmet Hengirmen hocamızı minnetle anıyorum.

Destekleri olmasaydı bu çalışmaları yapamazdık.

Muhtar Avezov'un "Abay Yolu" romanını Türkçeye tercüme ettiniz. Bu tercümenin öyküsünü anlatır mısınız?

Bu bir gönül işiydi. Kimse bize bu çalışmayı yapın demedi. Ankara Üniversitesi TÖMER'de görev yapan Doç. Dr. Zeyneş İsmail'le yaptığımız edebiyat sohbetlerinde "Abay Yolu" romanını Türkiye Türkçesine aktarma düşüncesi doğdu. Önce baştan sona birkaç kez okuduk. Şunu öncelikle ifade etmem gerekir ki zengin bir sözvarlığıyla karşı karşıya kaldığımızı anladık. Kazak edebiyat ve kültürüne aşina olmayan bir yana sıradan Kazak bir vatandaşın bile algılamasında

sıkıntıya düştüğü bir romanla karşı karşıyaydık. Romandaki dil zenginliği, anlatımdaki üslup, deyimler, atasözleri, kültür, Kazak boyları arasındaki diplomasi, siyaset... Bir başka ifadeyle “Abay Yolu” romanını okuduğunuz zaman koskoca bir Hun, Göktürk, Kazak Hanlıkları ve Bozkır Türkleri tarihi bir film şeridi gibi gözümüzün önünden geçmektedir. Ordusu, obası, toy şöleni, kırmızı kopuzu domrasıyla... Dolayısıyla engin bir kültür okyanusunda sandal veya gemiyle gezindiğinizi hayal edin. Gezinizin başarısı da sizin kaptanlığınıza, geminize bağlı.

Dört ciltlik roman bizi çok heyecanlandırdı ama aynı zamanda da yordu. İki cildine geceli gündüzlü çalıştık ayrıca hikayeleri üzerine de yoğunlaştık. “Yetim”, “Korgansızdın küni” (Korunmasızların günü), beni en çok etkileyen hikayelerindendir. Kırgız Yönetmen Bolot Şamşiyev ve Süymonkul Çokmorov’un muhteşem oyunuyla beyaz perdeye aktarılan “Karaş Karaş Okığası” öyküsü... başlı başına ayrı ele alınıp değerlendirilmesi gereken mükemmel bir şahaserdir.

“Abay Yolu”na dönecek olursak, Muhtar Avezov’un “Abay Yolu” romanı Kazakların büyük şairi Abay İbrahim Kunanbaevin yaşantısını anlatır. Abay büyük bir şair olmasının yanısıra entellektüel insan. Babası da klasik bir Bozkır beyidir. Eser, Abay’ın hem kendi boy ve soyunu, hem bütün Kazakların eğitim, öğretim yolu ve aydın bir toplum yaratma noktasındaki çetin mücadelesini, bu uğurdaki yalnızlığını anlatıyor. Avezov, romanda Abay’ı ölümsüzleştirir. Abay’ı ölümsüzleştirirken aynı zamanda Kazak’ı ve kendisini de ölümsüzleştirmektedir.

Eserin dili Kazakçadır. M. Avezov Rusça’yı mükemmel derecede biliyordu. Şüphesiz eserini Rusça yazmış olsaydı dünya edebiyatında daha farklı bir konuma gelirdi. Fakat Kazakça’da ısrar etti. Bu ısrarı haklı ve son derece önemli bir gerekçeydi. Avezov’un: “Bu romanı Kazakça yazacağım ve bir gün her fani gibi bu dünyadan göçüp gideceğim. Dünyada bir Kazak kalmasa bile Kazak’ın kültürü, dili, edebiyatı, sanatı dünya durdukça bu eserle hep var olacaktır.” iddiasıyla bu ölümsüz eseri yazdığını düşünüyorum. Bu dünya edebiyatına da bir meydan okumadır. “Abay Yolu” romanı; dil zenginliği, teması, üslubu derin yapıda verdiği mesajla Kazakların gelecek kuşaklarına “güven” ve mücadele” umudunu aşılama, ulus ruhunu her zemin ve zamanda canlı tutmaktadır.

M. Avezov dil, edebiyat, üslup ve kültür bağlamında sadece “Abay Yolu”yla değil, hikayeleri ile de zengindir. Edebiyatçı, folklorist, araştırmacı, filozof, halk bilimci, gazeteci, tiyatro yazarı...

Bozkırda böyle bir insan kendisini nasıl eğitmiş, nasıl yetiştirmiş, şaşdırmamak mümkün değil! Ama şüphesiz onun da eğitim hayatında bir Taşkent ve Moskova süreci var. Bunun altını çizmek gerekiyor. Taşkent'teki üniversite o zamanın Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen gençlerin eğitimi için büyük bir fırsat kapısı... Bakü neyse Taşkent de öyle. Orada eğitim aldıktan sonra bir de Moskova'daki süreç var . Bu eğitim- öğretim sürecinin Avezov'a büyük katkıları sağladığını burada önemle vurgulamak gerekir.

Kırgız filolog, yazar Beyşebay Usubalıyev: "Edebiyatta on sekizinci asrı Tanrı Fransızlara verdi. On dokuz ve yirminci asır başını da Ruslara vermiştir." diye ifade eder. Victor Hugo, Balzac, J.J.Rousseau ve ardından Tolstoy, Dostoyevski, ve Puşkinler... Kazak Kırgız edebiyatını da Fransız, Rus edebiyatı çizgisinde değerlendirmek gerekiyor. Özellikle Türkiye'deki dil ve edebiyat alanında çalışmalar yapan/ yapacak olan akademisyen ve akademisyen adaylarının dikkatini bu noktaya çekmek istiyorum. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına çok ihtiyacımız var.

Uzun yıllar Türkçe öğretimi üzerine çalıştınız. Bu alandaki tecrübelerinizi bize anlatır mısınız?

"Ana dil" ve ana dilin yabancı dil olarak öğretimi arasında yöntem farkları var mıdır? Varsa somut biçimde bunları nasıl ortaya koyabiliriz? Ana dilini öğreten öğretmenle ana dilini yabancı dil olarak öğreten öğretmende ne gibi özellikler aranmalıdır? Bu soruları daha da arttırabiliriz.

Zaman zaman Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili okutman adaylarına kurs ve seminerler vermekteyiz. Konunun önemine dikkat çekmek için hemen ilk derslerde bir iki çarpıcı örnek veririz:

"Bir ressam düşünün, galeride sergi açmış... dağ, bayır tabiat resimleri... Resimleri izlemeye gelen beş farklı adam var: Birinci adam kör, ikinci adam sağır, üçüncü adam kör ve sağır, dördüncü adam sağır ve dilsiz. Beşinci adam ise kör, sağır ve dilsiz. Beş adam resim galerisine gelerek ressamdan resimlerini kendilerine ayrıntılı olarak anlatmasını istiyorlar. Ressam,

resimleriyle ilgili beş şahsa hangi yöntem, metot ve tekniği kullanarak anlatacak? İşitme engelli insana ressam, resimlerini nasıl ifade etmeli? Görme engelliye nasıl açıklamalı? Doğduğundan beri konuşmayan, duymayan, görmeyene hangi metot ve yöntem kullanarak anlatmalı? Hangisine resimleri anlatmak daha kolay? Bu kolaylığı belirleyici özellik ve etmenler nelerdir? Görmeyen, duymayan, konuşamayan insanın dünyasında gökyüzündeki bulutun kendisi ve dil göstergeleri ne ifade eder? Bulduğu yöntem, metot, teknik, araç ve gereci hepsi için mi kullanılmalı ya da her biri için farklı metot ve yöntemler mi geliştirmeli?

Okutman adayları şaşkınlıklarını kısa bir süre sonra üzerlerinden atarak yarım yamalak da olsa görüşlerini ifade ederler. Kursiyerlerin beyninde ilk yer eden tema: “yöntem”, “metot”, teknik” “araç- gereç” vb. kavramlar çivi gibi çakılmaya başlar. Ressam konusundan hareketle “ana dil” “iki dillilik” “ana dilin yabancı dil olarak öğretimi” gibi konuların birbirinden farklı kavramlar olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği bilinci soyuttan somuta belirginleşmeye başlar.

Uzun yıllar Ankara üniversitesi TÖMER'de çalıştık, yabancı dil olarak Fransız, İngiliz, İspanyol, Arap, Siri Lankalı –haritada adını gösteremeyeceğimiz ülke- insanlarına Türkçe öğrettik. Bu işin çok kolay olmadığını, kolay olmamakla birlikte çok keyifli olduğunu gördük. Hiç merhaba diyemeyen kursiyerin 1-2 ay sonra: “Nasılsın?”, “İyi misin? gibi sorularla konuşmaya başladığını, Türk kültürüyle ilgili yorumlarını gördükçe, mesleğimizin manevi hazzını duyuyorsunuz. Bir başka insana kendi anadilini öğretmek... İşin ekonomik boyutu bir tarafa, bu çok güzel bir duygu. Dolayısıyla A.Ü. TÖMER yüzlerce çiçeği burnunda Türkçe okutmanlarına büyük bir okul oldu. Bu nedenle AÜ TÖMER'e minnettarlığımızı her zaman dile getiririz.

Daha yirmi beş yaşında okutmanken kurumumuz bizi Almatı'ya gönderdi ve orada diplomatlara Türkçe ders vermek nasip oldu (1993). Dil, filoloji, dilbilim ya da bölümün adı hangi bilimsel disiplinle anılırsa anılsın bu alanda lisans, yüksek lisans veya doktora adayları gençlere Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunu önemle vurguluyorum. Bu konu çok renkli ve bu konuyla ilgili çalışmak, araştırmalar yapmak, makaleler yazmak ve bu işin içinde olmak insana çok ayrı bir güzellik ve estetik katıyor diyebilirim. Tabii aynı durum Türk lehçeleri için de geçerlidir. Bu alanda yapılacak çok iş, bu yolda alınması gereken çok mesafe var. Enerjilerini, bilgi ve becerilerini bu alanda sarf ettikleri sürece hem kendileri hem de ülkelerine büyük katkı sağlamış olurlar. Gençlere benim tavsiyelerim bunlar.

Türkçe öğretim setleri ile ilgili neler söylemek istersiniz?

Bu konuyla ilgili gungorname. com sitemde ayrıntılı bir yazı yazmıştım. [2] Sorunuzun cevabına geçmeden önce Türkiye'de ve Dünyada Ana Dili Öğretimi konusuna kısaca değinmek istiyorum. Yaklaşık on sekiz dilde kurslar düzenleyen

A
.Ü.
TÖMER'de

“
Türkiyede ve

D
ünyada
A
nadili
Ö
ğretimi
”

adlı bir dizi konferans gerçekleştirildi (1998)

. A
BD
, İngiltere, Fransa, Almanya,
Japonya, Çin,
Suudi Arabistan, Kazakistan, Kırgız
i
stan
vd. dünya ülkelerinin dillerine varıncaya kadar

İlkokul ana dil kitapları, ders programları, sınıf ortamları, öğretmenlerin özellikleri, ders araç gereçleri, sınav sistemleri, öğretim yöntemleri, tümden gelim, tümevarım metotları, tek tek masaya yatırıldı. Kimi ülkelerin öğretmenleri konferansa davet edilerek bildirilerini sundular. Sonuçta farklı yaklaşımlar, farklı sistemler ortaya çıktı.

Alman
ya'nın gimnazyumları, İtalya'nın sınıf içi etkinlikleri ve sınav sistemleri, ABD'nin eyaletlere göre farklı ders kitapları ve okul aile işbirliği, Japonya'nın bilgi ve beceriyi öğrenciye yüklemdeki yoğun programı... İlginç ve farklı sonuçlar ortaya çıktı. Bu konuya değinmemin sebebi iyi bir yabancı dil öğrenmenin temelinde kusursuz eksiksiz bir ana dili eğitim ve öğretim süreci vardır. Bu aynı zamanda öğretene/öğrenenin başarı grafiğini de etkilemektedir.

Yabancı dil öğretimine gelince bunlarla ilgili birçok kitabı inceleme fırsatımız oldu. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere: 1. Dünyada ana dili öğretimine yönelik ilkökul ders kitapları, 2. Türkçe ve diğer dünya dillerinin yabancı dil olarak öğretimine yönelik ders kitapları

Almanların Deutsh Activ, İngilizlerin “Headway”, Fransızların Archipel, İspanyolların Spanish vd.

ders kitaplarının yanısıra dört temel beceriye yönelik ders araç gereçleri ve alıştıma kitapları, yöntemleri... Bütün hepsini inceledik. Elbetteki başta Mehmet Hengirmen'in Nurettin Koç'la yazdığı "Türkçe Öğreniyoruz I-V" dil öğretim setinin ardından Gazi Üniversitesi, Ege Üniversitesi, İstanbul Üniversitesinin çıkarmış olduğu Türkçe dil öğretim setlerini Giresun Üniversitesi TÖMER'de bütün yönleriyle ele alıp inceleme fırsatımız oldu. Yine AÜ TÖMER Türkçe öğretim elemanları tarafından çıkarılan "Hitit", "Yeni Hitit", daha sonra Yunus Emre Enstitüsünün "Yedi İklim", Uluslararası Ahmet Yesevi Türk- Kazak Üniversitesinin "Yesevi Türkçe", Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesinin "Altın Köprü Türkçe" öğretim setleri bu alandaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Şüphesiz Mehmet Hengirmen'in Türkçe öğretim seti, Türkçenin yabancı dil olarak günümüze kadar öğretiminde ve yaygınlaşmasında ve bu alanda yüksek lisans ve doktora programlarının açılmasında başat çalışmalardan biridir. Mehmet Hengirmen daha sonra sözlükleri, filmleriyle dört temel beceriye yönelik "Türkçe Öğrenelim I-IV" seti hazırlamıştır. Şahsen Avrupa Dil Portfolyosuna uygun Türkçe dil öğretim setleri arasında İstanbul Üniversitesi ve AÜ TÖMER elemanlarının "Hitit I-III (eskisi)" Türkçe setlerini daha çok beğeniyorum.

Dünya dilleri arasında ana dilin yabancı dil olarak öğretimine yönelik en iyi dil öğretim seti hangisi sorusuna Fransızların Arschipel'i diye cevap veririm. Metodu, albenisi, her yaş grubuna hitap eden alıştıma ve metinleriyle... Ünlü çizgi film kahramanları "TenTen"le daha A1 seviyesinde tanışma fırsatı buluyorsunuz. Fransızca, İspanyolca, Japonca, Arapça, Almanca, İngilizce vd. Yabancı dil okutmanlarıyla bu dil setlerini inceleme ve değerlendirme fırsatımız oldu. Fransızların bir özelliği de ana dil ve yabancı dil kitaplarını yıldan yıla güncellemeleridir.

Şu bir gerçek ki Türkçenin yabancılara öğretimi alanında daha katedilmesi gereken çok mesafenin olduğunu düşünüyorum. Kırk iki dil bilen ve Belçika'nın Gent Üniversitesinde Türkiye Türkçesi ve Türk lehçeleri dersi veren Sayın J. Vandewalle'nin konuyla ilgili çok değerli görüş ve değerlendirmeleri vardır. [\[3\]](#)

Genç Türkçe okutman adaylarının dikkatini çekmeye çalışıyorum. Dünyada kendi anadili öğretimini bir sektör haline getiren ve bu yolla en çok döviz girdisi sağlayan ülke hangisidir? Elbette İngiltere. Yıllık 34 milyar dolar devlet bütçesine katkı sağlamaktadır. Peki biz Türkler, kendi anadilimizi öğretirken yılda ne kadar yabancıya öğretiyoruz ve ne kadar döviz girdisi sağlıyoruz. Şüphesiz yukarıda söylenen rakamların çok altında. Devede kulak misali... Ancak yılda 180.000'e yakın farklı ülke vatandaşı Türkiye'de yüksek öğretimde okumak istiyor. Bunların ancak 10.000'ini alabiliyoruz değişik burslarla... Yunus Emre Enstitüsü yılda 15-17.000 yabancıya Türkçe öğretmektedir. Üniversitelerin Dil Öğretim Merkezlerinin tamamını ele aldığımızda bu sayı 50.000'i geçmez.

Oysa Türk kültürü ve Türk diline ilgi duyan yüz binler var. Bu alanda özel ve çok yönlü dil öğretim setlerine, çok sayıda öğretim elemanlarına ihtiyaç var. Bacasız büyük bir sektör... Kültürünüzü dünyaya pazarlıyorsunuz, kendi dilinizi öğretiyorsunuz.

Bir başka konu da Türkler olarak yabancı dille imtihanımız. Yapılan araştırmalara göre yılda altı milyar dolar İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça vd. dilleri öğrenmek için para harcıyoruz. Sonucunda acı bir gerçekle karşılaşılıyor. Altı milyar dolar, kuma dökülen su gibi kaybolup gidiyor. Uluslararası indekslere göre 45 ülke arasında kendi ülkesinde yabancı dil öğrenme noktasında en başarılı ülke Norveç, ikinci Finlandiya. Türkiye ise bu başarı sıralamasında sondan ikinci sıralarda.

Kısacası Türkiye'de ana dil ve yabancı dil konusunun temel çözümüne yönelik adımlar atılmak isteniyorsa yapılacak ilk iş "Uluslararası Dünya Dilleri Üniversitesi"nin kurulmasıdır. Yukarıda dile yönelik harcamaları dikkate aldığımızda ve konunun artık bir kaçınılmaz sektöre dönüştüğünün bilincinde olarak bu tür çaba ve gayretlerin devlet politikasına dönüştürmek gerekir. 2012 yılından beri parmak sayısı kadar insanla bu uğurda çalışmaktayız. Süreç bizden sabır, çok çaba ve gayret istiyor...

Yazmaya nasıl başladınız? İlk hikayelerinizi dergide yayınlattınız mı?

Yazmaya on beş on altı yaşlarında başladım. Haddimi aşarak roman yazmaya da kalktım. Tarih i bir romandı. Film senaryoları yazdım ve bunlar hiçbir dergide yayımlanmadı. Belirli bir dönem şiir de yazdım. Fakat şiirlerin açığa çıkmasını uygun görmedim. Bu yazma olayı toyluk çağlarımda tutkuya dönüştü. Bir arkadaşımdan emanet aldığım mütevazı daktilonun yazmamda rolü büyüktür. Şüphesiz yazmadan önce çok kitap okuduğumu da burada ifade etmek zorundayım. Ortaokul dönemi benim altın çağım oldu. Şehir kütüphanesinin gedikli okuyucularından biriydim. Kütüphanenin ödünç verme bölümü vardı. Bu bölümde dört duvardaki raflar boydan boya kitaptı. Okuma sevdalı arkadaşlarımızla kitap okumada yarışırdık. Liseyi bitirene kadar bu dört duvardaki kitapların tamamını kim okuyup bitirecek diye... Okuduğumuz kitapların ayrıca özetini çıkarırdık. Yavuz Bahaduroğlu, Necip Fazıl Kısakürek, Balzac, Victor Hugo, Bin Bir Gece Masalları vd. Yine doğunun efsanesi Şeyh Sadi Şirazinin Bostan ve Gülistan ve daha niceleri... Üniversite ve AÜ TÖMER yıllarını bir kenara bırakırsak yazma çalışmalarımız uzun bir fasıladan sonra Kırgızistan'da yeniden başladı. Şu anda dört öykünün yer aldığı "Beylik" kitabım yayımlandı.

Edebiyata beni iten en önemli etkin sebeplerden biri Sezgin Burak'ın Tarkan, Murat Sertoğlu'nun Karaoğlan çizgi romanları ve zamanın mizah dergileridir. Bende çok büyük etkileri olduğunu düşünüyorum. Bir konuyu daha eklemek gerekirse o da tarihi filmler... Yani bizim kuşağın üzerinde özellikle Cüneyt Arkın'ın Malkoçoğlu, Kara Murat, Kartal Tibet'in Tarkan ve Serdar Gökhan'ın Estergon Kalesi gibi

filmleri hayal dünyamıza ayrı bir zenginlik ve renk katmıştır.

Türk halklarının edebiyatı, mitolojisi, destanları, şiirleri, ağıtları ansiklopedilere sığmayacak kadar zengin ve engin. Edebiyatın eteğine tutunanlardan biri olarak Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan edebiyat okyanusunun engin sularında gemi yürütmek kolay değil. Biz de Kazak, Kırgız edebiyatı üzerine çok yoğunlaştık ve o yoğunlaşmayla birlikte heyecan veren Muhtar Avazov'un "Abay Yolu" romanı ve hikayelerinin çeviri çalışmaları birbirini takip etti.

Hikyelerinizi nasıl kurguluyorsunuz ve hikyelerinizin muhtevsından bahseder misiniz?

Her yazar veya şairin farklı yazı yazma biçimi, tarzı vardır ki bu da son derece doğaldır. Klasik ama her zaman geçerli... Bir hikaye, romanda ilk cümle önemli. İlk cümleyi yazdıktan sonra ardının geleceğini düşünüyorum. Hikaye yazmak, masaya oturmak çok sıkıntılı bir durum. Yoldan geçersiniz, sokakta ayağında çorabı olmayan, ayakkabısı olmayan bir çocuk görürsünüz o size bir şeyler çağırıştırır ve kalemi kağıdı çıkarır, notlar alırsınız. Benim hayatımda da bunlar var. Belirli olaylardan, film kesitlerinden, hayatın kendisinden hep bir şeyler alıyorum. Genelde de hikyelerde yaşadıklarımın izleri ve çağrışımları vardır. Hikaye yazmada bir filmin tamamını düşünün. İlk saniyesinden son saniyesine kadar izleyici merakla izler. Ardışıklık özelliği vardır. Oysa ben giriş sahnesi değil de orta sahnesini yazarım. Belli bir süre sonra aradan iki üç ay geçer, baş sahnesini yazarım ve belli bir süre sonra da finalini yazarım. Ya da final sahnesini önce... sonra diğer sahnelerini...

Halk Edebiyatında ozanlıkla ilgili söyle bir anlatı vardır. Bir gün şahıs gece uykuya dalar, rüyasında bir ozan ona el verir ve kendi yolundan gitmesini ister. Ya da Manas destanında olduğu üzere Manas şahsın rüyasına girer. Kendi destanını anlatmasını ister. Şahıs uyandıktan sonra dillere destan "manasçı" oluverir.

Buna benzer bir olayı da "Beylik" öykü kitabını yazarken yaşadım. Tüysüz hikyesinin on yedi on sekizinci sayfasını Bişkek'te Manas Üniversitesi Lojmanlarının beşinci katındaki mütevazı dairede yazıyorum. Hikaye evi terkeden bir kocadan sonra geride kalan iki kız ve yeni doğan bir çocukla annenin dramını anlatmaktadır. Hikayenin üçüncü sayfasına kadar güvercinlerin

hikayesi olduğu örtüktür. Okuyucu üçüncü sayfada bu öykünün ancak bir güvercin ailesinin hayatını anlattığının farkına varır. Güvercinler evin reisi evi terkettikten sonra yiyecek bulmak için havalanır, tarlalara gider. Orada buğday, fi ne bulursa yerler. Yuvalarına dönme zamanıdır. Havalanır ve tekrar şehre doğru uçarlar. Annesiyle iki kız kardeş havadayken haylaz bir çocuk sapanla onlara taş fırlatır. Taş kızlarına çarpmasın diye anne güvercin taşla kızının arasına girer. Taş, anne güvercinin kanadına isabet eder ve kanadını kırar. Anne güvercin kendisini feda etmiştir ve yere düşünce tabi o sapanla taş atan çocuk o kuşun kafasını koparır. Sahne budur. Dramatik bir sahnedir.

İşte bu sahne üzerinde yoğunlaşmıştım. Fakültede işim bittikten sonra lojmanlara gelip beşinci kata çıktım yorgun argın dairenin önüne geldim. Bu arada yeni dünya oğlum bir iki haftalığı. Soğuk bir kış günüydü. Mart ayıydı yanlış hatırlamıyorsam. Tam girecekken kapının önünde duvar kenarında bir güvercin vardı. Yorgun ve tek kanadını duvara sürtüyordu. Soğukta bu güvercini içeri almak istedim eşim: "Şu anda kuş gribi var, bu güvercini alma!" dedi. Aklıma oğlum geldi, içeri girdim. Güvercin dışarıda kaldı. En azından bir karton kutunun içinde olsun diyerek karton kutuya koyup kapıyı kapattık. Güvercin sabaha kadar aklımdan çıkmadı. Sabah kapıyı açtığımda güvercin ölmüştü.

Hakikaten hikaye yazmak, roman yazmak sanki kalemine kanından mürekkep çekmek gibidir. Yazıyorsanız bu böyledir. Yazmıyorsanız ve hissetmiyorsanız yazmamanız lazım. Anlattığınız temaya yazıyla can ve ruh vermektir. "Beylik" benim çocukluğumda ağabeyimin çobanlık yaparken güttüğü siyah, muhteşem bir boğanın adıdır. Ağabeyimin itinayla baktığı bu tosunun dövüşleri, mücadelesi anlatılır. Köyde dövüşüp yenmediği boğa kalmaz. Civar köylerden nice güçlü tosunlar gelir. Onları da bir bir mağlup eder. En sonunda köyün yeni yetme boğlarından "çitak"la dövüşür. Bu onun son dövüşüdür. Akramamız Celil Enişte'nin boğasıdır Beylik. Ben o zaman 5, 6 yaşlarındaydım. Celil Enişte onu yakın köylerden birine satar. Beylik bir iki hafta sonra o köyden kaçıp gelir. İkinci kez başka bir köye satar, oradan da kaçıp gelir. Alaca'ya kesilmek üzere kasaba götürür. Küçük çocuk ve ağabeyi için Beylik hayata tutunmanın ifadesidir. Hikayede iki kardeş Alaca yolu üzerinde en yüksek tepeye çıkıp Beylik'in arkasından uzun uzun bakar. Küçük kardeş nadir duyduğu "kasap" sözünün ne anlama geldiğini bilmez, ağabeyine de soramaz. Beylik'in mezbahaneye kesilmek üzere götürüldüğünü bilse küçük kardeş için tam yıkım olacaktır belki de. Beylik, hayatın iki kardeşe uzattığı koca bir eldir ve sıkı sıkıya tuttıkları bu el kendilerinden çalınıp kesilmek üzere Alaca yollarına düşmüştür.

"Beylik"le birlikte köyün tarihini anlatmak istiyordum, roman yazmak istiyordum. Fakat bunun bir hikayeye sınırlı kalmasını uygun gördüm. Daha başka hikayelerim var. Hayatın orta sayfasından... ruh ve bedenimizi sarsıcı hikayeler. İkinci öykü kitabından sonra bir roman, iki

film senaryosu ve on üç bölümlük bir dizi senaryosu. Bunların hepsinin kurguları tamamlandı. Sadece zamana ve sakin bir ortama ihtiyaçları var. Onlar beni, ben onları bekliyorum. Bakalım kısmet.

Uzun yıllar Kırgızistan'da bulundunuz. Kırgız yazarlarla dostluklarınız oldu. Kırgız edebiyat çevresiyle kurmuş olduğunuz dostluklarınızdan bahsedermisiniz?

Kırgız edebiyatı deyince ilk akla gelen bir destan ve destancılık geleneğidir. Bir bakıma Kırgız edebiyatının altın hazinesidir. Bu sadece Kırgızlara has olan bir şey. Destanı mitolojisi olan bir halk, edebiyat fakiri olamaz. Yunan, Hint destan ve mitolojisine bir bakın. Keza Japon, Çin mitoloji ve kültür tarihi de öyle. Yine Türk destan ve mitoloji tarihi dipsiz bir okyanus. Kırgızları da var eden, ayakta tutan, günümüzde nüfus itibarıyla az olmalarına rağmen Manas destanının verdiği ruhla edebiyat ve sanatlarını evrensele taşımışlardır. Sinemada efsane yönetmen Tölömüş Okeyev ve şüphesiz edebiyatın zirvesi Cengiz Aytmatov.

Cengiz Aytmatov da her zaman: "Ben yurtdışına gittiğim zaman yanımda iki şey götürürüm. Biri Kazakların yazarı, üstadım Muhtar Avezov, diğeri de elbette ki Manas destanıdır." der. Şüphesiz Kırgız veya Kırgız edebiyatı deyince Manas, bir de Cengiz Aytmatov aklımıza gelir. Fakat Cengiz Aytmatov'la birlikte Kırgız edebiyatına damga vuran, klasikler arasında yerini alan birçok şair ve yazarlardan bahsedebiliriz. Örneğin A. Tokambaev, "Kandı jıldar" adlı iki ciltlik romanı vardır. Şiir, destan tarzındadır. Muhteşem bir eserdir. 1916 ürkün yıllarını anlatır. Ürkün, Çar hükümetinin uyguladığı cebir ve şiddetin neticesinde Kırgız ve Kazak boylarının Çin tarafına sığınmaları ve yerlerini yurtlarını terkedip Tanrı dağlarını aşarken binlerce çoluk, çocuk ve insanların kırıldığı dönemin adıdır. Romanın konusu tam da bunu içermektedir. Roman milliyetçi unsurlar taşıdığı gerekçesiyle yasaklanmıştır ve ancak Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yasak kalkmıştır. Bir diğeryazar da T. Kasımbekov...

"Sıngan Kılıç" adlı tarihi roman yasaklar listesindedir. Eser Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. T. Kasımbekov'un eserleri ile ilgili Türkiye'den bir akademisyen doktora tezini hazırlamıştır. Yine kendisiyle tanışmayı çok istediğim bir klasik daha vardır ki fakat kısmet olmamıştır. Tügölbay Sıdıkbekov... "Jol" romanı üslup ve içerik açısından mükemmeldir. Yine Nasreddin Baytemirov çocuk edebiyatı alanında çok değerli eserler vermişlerdir. Yeni kuşak yazarlar arasında Sultan Rayev, Mirza Gaparov, Keneş Cusupov, Ernest Tursunov (Kur'an'ı Kerim'i Kırgızca'ya çeviren), Mar Bayciyev, Beyşebay Usubaliyev (benim aynı zamanda doktora hocam) Öskön Danikeyev ve şair Süyünbay Eraliyevlerin adını sayabiliriz. Adını saydığım çoğuyazar ve şairle değişik ortam ve mekanlarda, bilimsel konferanslarda sohbet etme şansına nail oldum.

Bunlar arasında bana göre Cengiz Aytmatov sitiline yakın gördüğüm Sultan Rayevdir. "Kun karmağan bala" (Güneş Tutan Çocuk) hikayesi dramatik, kurgusu ve üslubu güçlü bir hikayedir.

Lisans tezi olarak bir öğrencim tarafından Türkiye Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Bu arada edebiyat eleştirmeni, hikaye yazarı ve merhum Salıcan Cigitov'u unutmamak gerekir. Çağdaş Kırgız edebiyatının bir bakıma aynasıdır.

Yine C.Aytmatov'un gölge yazarı olarak anılan bir yazar vardır ki o da Aşım Cakıpbekovdur. Cengiz Aytmatov'un Rusça yazdığı eserleri Kırgızca'ya aktarmıştır. Türk akademisyen Orhan Söylemez ve Kemal Göz onun eserlerini Türkçe olarak yayımlamışlardır. Orhan Söylemez ayrıca Salıcan Cigitov'la ilgili "Salıcan Cigitov ve Dünyası" adlı bir kitap yayımlamıştır (2006). Kırgız şairler arasında bütün dünyaya tanınan Alıkul Osmonov'dur. Otuz dört otuz beş yıllık ömrüne kalıcı, klasik şiirleri sığdırmıştır

[\[4\]](#)

Kırgızlarda neden ikinci bir Cengiz Aytmatov yoktur? Bu soruyu çok yönlü ele almak gerekir. Konuyla ilgili Salıcan Cigitov'un bir kaç makalesi vardır. Edebiyat severlere bunları okumalarını tavsiye ederim. C. Aytmatov Kırgız ve Sovyet aynı zamanda bir dünya yazarıdır. Dünya yazarı olmak çok farklı özellikleri talep etmektedir. Usta yazar Aytmatov'la 1996 yılı Almatı'da Kazak ozan Jambıl Jabayev anısına düzenlenen etkinlikte tanışma fırsatı buldum. C.Aytmatov Türk dünyasının saygı duyulan, itibar edilen müstesna bir yazar ve bilge aksakalıdır. Hiçbir zaman basit amaç ve hedefler uğrunda koşmamış, insan ve insanlığa dair evrensel sorunları kalem kağıdıyla sanatkârane biçimde gözler önüne sermiş ve çözüm yollarına yönelik yolları da göstermiştir.

C. Aytmatov da kimi zaman haksız ve yersiz eleştirilere maruz kalmıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra genç kuşak Kırgız yazarların önünü açmadı, Kırgız siyasetine katkı sağlamadı vd. konularda... Şunu unutmamak gerekir ki C. Aytmatov genç kuşak yazarların eserlerini yakından takip etmiştir. Kimi genç kuşak Kırgız yazarların kitabının ön sözünü yazmış, elinden gelen yardımı yapmıştır. Yine Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Özbek-Kırgız gerginliğinde Özbek ve Kırgız yetkililerle görüşerek muhtemel çatışmaları engellemiştir. Kısacası Aytmatov sadece resim, heykel, tiyatro, sinema ve güzel sanatların her dalına etki eden çığır açan bir ekoldür. Kırgız entellektüelleri, Kırgız sanat, edebiyat ve sinema çevresinin özellikle 1960 sonrası nüfusu az olmasına rağmen Sovyetler Birliğinin yanısıra dünya sinema ve edebiyatında da çok büyük bir iz bıraktığını düşünüyorum.

Kazak edebiyatı ile ilgili neler söylemek istersiniz?

Şüphesiz Türkiye'de Kazak edebiyatından tanınıp bilinen ilk isim belki de Magcan Cumabaev'dir [\[5\]](#)

. Kazak edebiyatı sözlü halk edebiyatı ve yazılı edebiyatı açısından zengindir. Yazılı edebiyatı besleyen destanları, masalları ve muhteşem bir ozanlık geleneği vardır.

Abay İbrahim Kunanbaev, Muhtar Awezov, Jusıpbek Aymavıtov, Beyimbet Maylin, İlyas Cansugirov, Şakarım Kudayberdiulı, Sultanmahmut Toraygırov, Muhtar Magayun, Dulat İsabekov, Kaltay Muhamedcanov vd. şair ve yazarlar Kazak edebiyatının şahıkasıdır. Kazak klasikleri de birer birer Türkiye Türkçesine çevrilmektedir. Bu çeviri –ya da aktarma- çalışmalarına hız verilmelidir.

Kazak edebiyatını salt Kazak edebiyatı olarak ele almaktansa dönemin şartları, eğitim, kültür, sanat ve siyaset düzleminde araştırmanın bizi sağlıklı değerlendirme ve sonuçlara götüreceğini düşünüyorum. İbray Altınsarin, Ahmet Baytursın gibi aydınlar Kazak dili ve eğitimine yönelik dünyada eşi benzeri görülmemiş bir mücadeleye girişmiş, bedelini de canlarıyla ödemişlerdir. Adı geçen aydınlar Muhtar Awezov gibi yazar, alim, dilcilerle hapisteyken bile mektupla veya başka yollarla irtibatlarını koparmayıp bilinçli, eğitilmiş Kazak toplumunu yaratma yolunda yollarına devam etmişlerdir. Bu aydınlanma yolu aynı tarihi dönemde Özbeklerde de görülmektedir. Türkiye'deki Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölüm öğrencileri, kimi dilci ve Türkologlar adı geçen şair, yazar, eğitimciler hakkında kayda değer çalışmalar yapmaktadır. İtiraf etmek gerekir ki Orta Asya Türklüğünün dil ve edebiyatının Türkiye'de henüz tanıtım aşamasını dahi geçemediğimiz bir süreci yaşamaktayız. Bu tür çalışmaların nitel ve nicel açıdan artması temennimizdir.

Teşekkürler!

[\[1\]](#) Röportajı yapan: Ruslan Dost Ali (Cahangirli), Azerbaycanlı şair

[2] gungorname. com, Yabancılara Türkçe ğretimi (Görüşler, neriler)

[3] www.turkcede.org

[4] A TÖMER Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı:5, Ankara, 1996

[5] Sovyetler Birliği dağılmadan önce Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun hocamız Magcan Cumabayev'in Őirlerini doktora tezi olarak Ferhat Tamir'e vermiştir.